

*JASNA UHLÁRIKOVÁ, SOMATICKÁ FRAZEOLÓGIA
V SLOVENČINE A SRBČINE.**

Nový Sad: Filozofická fakulta v Novom Sade, 2021, 173.

V roku 2021 Jasna Uhláriková publikovala monografiu *Somatická frazeológia v slovenčine a srbčine*. Monografia vyšla vo vydavateľstve Filozofickej fakulty v Novom Sade. Príspevky zaradené do monografie sú individuálnym výstupom projektu *Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe*, číslo projektu: 178017, ktorý financuje Ministerstvo osvet, vedy a technologického rozvoja Republiky Srbsko. Autorka monografiu venovala rodičom.

Uvedená monografia je výsledkom výskumov, ktoré boli zrealizované počas doktorandských štúdií. Ide o doplnenú a upravenú dizertačnú prácu, ktorú Jasna Uhláriková obhájila na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade v roku 2016.

V úvodnej stati autorka informuje čitateľov o štruktúre monografie, čo bolo predmetom jej výskumu. Stručne sa zmienila o koncepcii monografie.

Monografia *Somatická frazeológia v slovenčine a srbčine* je rozdelená do dvoch častí. Prvá časť je rozsiahlejšia v porovnaní s druhou časťou. Prvá časť monografie pozostáva z deviatich kapitol, ktoré sa ďalej členia na podkapitoly. V prvej kapitole Vývin frazeológie (s. 17 – 32) autorka píše o začiatkoch frazeologických výskumov v európskom kontexte. Poukazuje na výskumy sovietskych lingvistov v prvej polovici dvadsiateho storočia, ale aj v iných slovanských, germánskych a románskych jazykoch. Ako autorka píše, „zaznamenávame nielen kvantitatívne rozširovanie, čiže narastanie počtu výskumov a bádateľov, ale aj teoretické prehľbovanie z hľadiska syntaktického, sémantického a komunikačno-pragmatického.“ Rozvoj slovenskej frazeológie na Slovensku zaznamenávame v prvej polovici päťdesiatych rokov minulého storočia a spája sa s menami V. Budovičová, F. Kočiš, V. Lapárová a E. Smiešková. Nárast frazeologických výskumov je spojený so sedemdesiatymi rokmi minulého storočia a popredné miesto v tejto oblasti patrí Jozefovi Mlackovi a Františkovi Mikovi. Vzostup výskumov v srbskej a chorvátskej frazeológii badať koncom osemdesiatych a deväťdesiatych rokov minulého storočia. Začiatkom tohto storočia evidujeme rozmach v srbskej lingvistiky v oblasti frazeologických výskumov (G. Štrbcová, R. Dragičevićová, M. Alanović a ďalší). V osobitnej podkapitole v rámci prvej kapitoly autorka píše o vývine vojvodinskej slovakistiky. Dôraz kladie na založenie vysokoškolských inštitúcií, založenie Spolku vojvodinských slovakistov a rozvoju Oddelenia slovakistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade. V osobitnej podkapitole autorka píše o frazeologických príspevkoch vojvodinskej slovakistiky v rokoch 1976 – 2005. V uvedenom období štúdie a príspevky z oblasti frazeológie publikovali M. Myjavcová, J. Mlacek, M. Filip, Z. Týrová a M. Týr prevažne v monografických publikáciách, domácich časopisoch a zborníkoch a len ojedinele v časopisoch na Slovensku. V podkapitole Súčasné frazeologické výskumy po roku 2005 sa píše o kontinuitnom vývine výskumu v oblasti frazeológie. Uverejnené príspevky sú konfrontačného zamerania a venujú sa im mladšie slovakistiky: S. Paunovićová-Rodićová (uverejňuje po srbsky), J. Uhláriková

* Tento príspevok je parciálnym výsledkom v rámci republikového projektu *Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe (178017)*, ktorý financuje Ministerstvo osvet, vedy a technologického rozvoja Republiky Srbsko.

a A. M. Lačoková. Z oblasti kontrastívnych výskumov o slovenskej a srbskej frazeológii bolo zatiaľ uverejnených 46 vedeckých príspevkov. Z prehľadu sa dozvedáme, že až osemnásť príspevkov uverejnila J. Uhláriková, po štyri A. M. Lačoková a S. Paunovićová-Rodićová, J. Mlacek sedem. Výsledkom niekoľkoročných výskumov J. Uhlárikovej a A. M. Lačokovej boli dizertačné práce, ktoré obhájili na Oddelení slovakistiky Filozofickej fakulty v Novom Sade: *Slovenská a srbská somatická frazeológia* – J. Uhláriková (2016) a *Biblická frazeológia v slovenskom a srbskom jazyku* – A. M. Lačoková (2020).

V druhej kapitole Vymedzenie frazeológie (s. 33 – 39) sa píše o vymedzení a definovaní frazeológie. Uvádzajú sa Mokijenkove, Mikove a Čermákové teórie. Možno si všimnúť prepojenia frazeológie s inými lingvistickými disciplínami. Frazeológia súvisí s morfológiou, syntaxou, fonológiou, štylistikou, rétorikou, dialektológiu, semiotikou, medzijazykovými komparatívnymi a kontrastívnymi bádania. Ďalej sú tu názory popredných lingvistov, ktorí uvažujú nad tým, či je frazeológia osobitnou jazykovou disciplínou alebo nie. „Podľa J. Mlacka, nášho popredného odborníka v tejto oblasti, frazeológia nie je osobitná jazyková rovina, ako napr. uvádzal A. V. Kunin, ale je špecifickou jazykovednou disciplínou, ktorá súvisí so všetkými jazykovými disciplínami a v najväčšej miere s lexikológiou, syntaxou a štylistikou.“ Uvádzajú sa náhľady aj iných lingvistov k pojemu frazeológie, nielen slovenských, ale aj srbských a chorvátskych. Autorka monografie pod termínom frazeológia chápe súbor frazém národného jazyka a jazykovednú disciplínu, ktorá skúma uvedený súbor.

V tretej kapitole O základnej jednotke frazeológie (s. 40 – 47) autorka definuje základnú jednotku frazeológie – frazému, v srbsčine *frazem*. Uvádza zaužívané termíny v slovenskej a srbskej frazeológii. Analyzuje vlastnosti frazém, slovensko-srbskú paralelu, ktorú v osemdesiatych rokoch minulého storočia koncipovali J. Mlacek a D. Mrševićová-Radovićová. Novšie náhľady prinášajú M. Ološtiak a M. Ivanová pričom vychádzajú z koncepcie J. Mlacka. Autorka konštatuje, „že neexistuje jedno všeobecné kritérium či vymedzenie, ktoré by bolo možné aplikovať na frazeológiu vcelku. Kritériá sú široké a vágne a často platné iba pre jednu časť frazeológie, preto je pri jej výskume nevyhnutná mnohoaspektovosť prístupu.“

Vo štvrtjej kapitole Somatické lexémy vo frazeológii (s. 48 – 52) autorka naznačuje, čo všetko treba chápať ako časť ľudského tela. Somatické frazémy sa v jazyku podstatnejšie nemenia, lebo ide o lexémy, ktoré pomenúvajú časti ľudského tela, nedostávajú sa do fondu ustupujúcej lexiky. Keďže predmetom výskumu bol korpus somatických frazém v slovenskom a srbskom jazyku, autorka klasifikovala frazémy do troch základných skupín: ekvivalentné frazémy, čiastočne ekvivalentné frazémy a neekvivalentné frazémy.

V piatej kapitole Výber výskumnej vzorky a pramene (s. 53 – 56) J. Uhláriková vymenúva zdroje, z ktorých čerpala materiál pre svoj výskum. Ako uvádza, boli to výkladové a frazeologické jednojazyčné, dvojjazyčné alebo viacjazyčné slovníky. Uvádza zoznam somatických lexém, ktoré sú zastúpené v štruktúre analyzovaných frazém. Uvádza 82 somatických lexém, pričom pri niektorých sa uvádza aj synonymum.

V šiestej kapitole Zapisovanie frazém (s. 57 – 59) autorka píše o zapisovaní frazém v slovníkoch. Uvádza, že sa frazémy uvádzajú rozličnými spôsobmi. Pri mnohorakom zapisovaní frazém sa používajú rozličné druhy zátvoriek. Preto autorka definovala používanie rozličných druhov zátvoriek v monografii bez ohľadu na to, ako je to v zdroji, resp. v slovníku, z ktorého frazému preberá. Na odlišenie jazyka pri zapisovaní použila cyriliku.

Siedma kapitola Kvantitatívny rozsah frazém (s. 60 – 75) prináša ozrejmienie procesu excerpovania a spracovania frazeologického materiálu. Uvádza šesť etáp pri

spracovaní excerpovaného materiálu. V slovenčine vyexcerpovala 1343 a v srbsčine 2152 somatických frazém. Sú aj také frazémy, ktoré obsahujú dve alebo viac rozličných somatických lexém, pri iných zase somatická lexéma má aj svoj synonymný variant. Výskumom zistila, že úhrnný počet ekvivalentných párov frazém bol 507 a čiastočne ekvivalentných 543. Úhrnný počet neekvivalentných slovenských frazém bol 584 a srbských frazém 1442. Najčastejšie somatické lexémy, ktoré sa vyskytli vo frazémach, boli *hlava, oko, ruka, srdce, noha, jazyk, krv, nos, prst, tvár*, a to aj v slovenčine, aj v srbsčine. Autorka monografie na záver siedmej kapitoly konštatuje, „že frazeologický obraz sveta v slovenčine a srbsčine na základe frazém, ktoré vo svojom komponentovom zložení obsahujú somatickú lexému, sa zhoduje takmer na 50 % a predpokladáme, že mnohé z týchto frazém sú aj celoslovanským frazeologickým dedičstvom.“

V ôsmej kapitole Formálna stránka slovenských a srbských somatických frazém (s. 76 – 101) autorka analyzovala štruktúru a kompozíciu somatických frazém. Zmienila sa o konštitutívnych prvkoch frazém (môžu byť nimi všetky slovné druhy). Všetky slová ako konštitutívne prvky jednej frazémy nemajú rovnakú funkcia a funkčnú zaťaženosť. Ďalej uvádza somatické frazémy, ktoré obsahujú dva rovnaké alebo rozličné somatizmy. Vyskytujú sa v oboch skúmaných jazykoch. Nasleduje rozbor konštrukčných typov v slovenskej a srbskej somatickej frazeológii (frazeotexty, frazeolexémy a minimálne frazémy).

V deviatej kapitole prvej časti knihy Významová stránka slovenskej a srbskej somatickej frazeológie (s. 102 – 126) autorka uvádza somatické frazémy v dvoch skúmaných jazykoch, ktorých sémantická motivácia je založená na metafore, metonymii, synekdoche, prirovnaní, perifráze, antitéze. Okrem toho, že somatické lexémy vstupujú do frazém vo svojom primárnom význame, somatické lexémy môžu mať aj prenesený význam na základe istej podobnosti, prinášajú novú sémantickú kvalitu v rámci frazémy. V uvedenej kapitole autorka v osobitnej podkapitole vyčlenila somatické lexémy, ktoré motivujú frazémy. Vyčleňuje sémantické mikroskupiny frazém s lexémou *oko, tvár, zub a srdce*.

Druhá časť v monografii autorka pomenovala Konceptualizácia emócií v somatickej frazeológii (s. 129 – 146). Metódou konceptuálnej analýzy sa autorka snažila odhaliť domény ľudskej skúsenosti. Pritom za teoretický základ výskumu si zvolila kognitívnu lingvistiku. V slovenskej somatickej frazeológii, ktorou vyjadrujeme emócie, sa vyskytuje približne 100 frazém. Niektorými vyjadrujeme radosť, inými strach, hnev, smútok, odpor alebo prekvapenie. Prostredníctvom frazémy môžeme vnímať hociktorý druh lásky.

Nasleduje Záver, v ktorom sú stručne zhrnuté výsledky výskumu, resumé po srbsky a po anglicky, menný register, jazykové pramene, použitá literatúra a životopis autorky.

Frazeológia má pre každý jazyk a spoločnosť aj kultúrnu hodnotu. Zachytáva skúsenosť a múdrosť generácií každej spoločnosti a súčasne predstavuje jej kultúrne dedičstvo a zároveň je odrazom rečovej kultúry a kultivovanosti nielen jednotlivca, ale aj spoločnosti.

Frazeológia je integrálnou súčasťou každého jazyka. Ustálenou obraznosťou a expresívnosťou sa ňou výstižnejšie hodnotia a vyjadria ťažko zachytiteľné životné situácie. Možno aj to bolo výzvou urobiť výskum v oblasti frazeológie z kontrastívneho aspektu.

Autorka podáva fond somatických frazém, ktorý pozostáva z frazém zaradených vo frazeologických a výkladových slovníkoch v oboch jazykoch, v slovenčine a srbsčine. Pritom mala sťaženú úlohu, pretože v slovenčine zatiaľ neexistuje reprezentatívny akademický frazeologický slovník, z toho dôvodu konzultovala viaceré zdroje. Excerpovala z dostupných frazeologických a výkladových slovníkov. Ako

uvádza, v slovníkoch z ktorých excerpovala, zistila mnohorakosť zapisovania frazém. Nejednotnosť zapisovania frazém sa vyskytuje nielen keď ide o rozličné slovníky, ale aj v rámci jedného slovníka. Preto navrhla všeobecné jednotné pravidlá ako zapisovať frazémy a ako vyznačovať jednotlivé lexikálne zložky. Uvedený návrh môže poslúžiť pri lexikografickom spracovaní.

Monografia Jasny Uhlárikovej prináša dôkladnú konfrontačnú analýzu súčasnej slovenskej a srbskej frazeológie. Je to zatiaľ jedinečná monografia, prvá, v ktorej je podaný výskum slovenskej a srbskej somatickej frazeológie, dokonca frazeológie vôbec v našom prostredí. Predstavuje vzácny prínos k ďalším výskumom slovensko-srbskej frazeológie. Môže byť nadstavbou pri zostavovaní dvojazyčného frazeologického slovníka a podkladom v pedagogickej praxi na vysokej škole a vzácnou pomôckou v prekladateľskej praxi.

Anna Makišová
Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta
Oddelenie slovistiky
makisova.anna@gmail.com